

TIBBIY XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Axrorova Munavvar Farxod qizi

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Bozor iqtisodiyotda salomatlik iqtisodiy taraqqiyotning yetakchi mezonini hisoblanadi. Tom ma'noda, bu mamlakatning mehnatga layoqatli aholisini oddiy takror ishlab chiqarish muammosi bo'lib, uning mehnat salohiyatining asosini tashkil qiladi. Ushbu maqolada sog'liqni saqlash tashkilotlarida salomatlik jarayonlarini tashkil etish muammolari, shu sohadagi iqtisodiy tadqiqotlar tahlili hamda amaliy ishlar natijalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Tibbiy xizmatlar ko'rsatish iqtisodiy mohiyati, iqtisodiy

Tendentsiyalar, kasalliklarning oldini olish va profilaktikasi, jarohatlar, iqtisodiy o'sish prognozi, Tibbiy yordam, diagnostika xizmatlari, rehabilitatsiya xizmatlari...

KIRISH

So'nggi yillarda mamlakatimizda sog'liqni saqlashning milliy tizimi tubdan o'zgartirilishi va xalq salomatligi haqida qayg'urish, sog'lom turmush tarzini targ'ib etish, tibbiy madaniyat va savodxonlikni oshirish, kasalliklarning oldini olish va profilaktikasi, shuningdek, sohaga tashxis va davolashning xalqaro standartlarini joriy qilish bo'yicha muhim Qaror va hujjatlar qabul qilindi. Ularda mamlakatda olib borilgan islohotlar natijasi o'laroq 25 yildan ortiq vaqt davomida o'rtacha umr ko'rish darajasi 67 yoshdan 73,1 yoshgacha yetgani, umumiy o'lim darajasi 1000 kishiga nisbatan 6,1 dan 4,8 kishiga qisqargani, onalar va bolalar o'limi koeffitsiyenti sezilarli darajada kamaygani ko'rsatib o'tilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2017-yil 18-oktabrda o'tkazilgan sog'liqni saqlash tizimini yanada takomillashtirish, tibbiy xizmat sifati va samaradorligini oshirish, aholi salomatligini mustahkamlash, sifatli dori-darmon bilan ta'minlash borasidagi islohotlar tahliliga bag'ishlangan yig'ilishda ta'kidlanganidek, so'nggi yillarda tibbiyot sohasini rivojlantirish, tibbiy xizmatlar ko'lami va sifatini oshirishga qaratilgan 30 ga yaqin farmon va qarorlar qabul qilindi. Prezidentimizning 2017-yil 16-martda imzolagan PQ-28-38 qarori bilan mamlakatda tez tibbiy xizmatni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari dasturi ma'qullandi.

Tibbiy xizmatlar ko'rsatish iqtisodiy mohiyati va o'ziga xos xususiyatlari.

Bozor iqtisodiyotda salomatlik iqtisodiy taraqqiyotning yetakchi mezonini hisoblanadi. Tom ma'noda, bu mamlakatning mehnatga layoqatli aholisini oddiy takror ishlab chiqarish muammosi bo'lib, uning mehnat salohiyatining asosini tashkil qiladi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ta'rifiga ko'ra, sog'liq deganda insonning turli xil

faoliyatda samarali ishtirok etishi bilan bog'liq bo'lgan to'liq jismoniy, ma'naviy va ijtimoiy farovonlik holati tushuniladi, bu uning mavjud funktsional imkoniyatlarini maksimal darajada amalga oshirishga imkon beradi. 1995 yilda Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti turli mamlakatlarning rivojlanish tendentsiyalarini hisobga olgan holda, «sog'liqni saqlashni yaxshilash va tibbiy xizmatlarning mos ravishda rivojlanishini ta'minlash yo'lida sezilarli yutuqlarga erishish» ga chaqirdi, buning uchun quyidagi vazifalar belgilangan edi:

- sog'liqni saqlash va turmush sharoiti muammolarini siyosiy dunyoqarash jihatiga aylantirish;

- bemor aholi salomatligini muhofaza qilish;

- salomatlikni muhofaza qilish sohasidagi faoliyatni faollashtirish;

- ijtimoiy kasalliklarning oldini olish, qarshi kurashish va jamoat salomatligini yaxshilash bilan shug'ullanish.

«jamoat salomatligi» atamasini quyidagicha tushuniladi:

- tabiiy muhit va inson hayotining ma'lum sharoitlarida sodir bo'ladigan sog'liqni saqlash jarayonlari va uni muhofaza qilishning umumiy tavsifi;

- ijtimoiy, iqtisodiy, xulq-atvor va biologik omillarning kompleks ta'siri, shuningdek, milliy xavfsizlikni ta'minlashga hissa qo'shadigan jamiyat salohiyati bilan bog'liq resurs .

Biroq, so'nggi yillarda koronavirus pandemiyasi tufayli aholi salomatligi ko'plab mamlakatlarda iqtisodiy o'sishni to'xtatuvchi kuchli omilga aylandi. Bu sharoitda iqtisodiy pasayish rivojlangan davlatlarda 6,1 foizni (shu jumladan AQSh-5,9 foiz, yevrozona mamlakatlari -7,5 foiz) va rivojlanayotgan mamlakatlarda – 1 foizni , shuningdek rossiyada – 5,5 foizni va Qozog'istonda – 2,5 foizni tashkil etdi O'zbekistonda esa 1,8 foizlik iqtisodiy o'sish prognoz qilinmoqda.

Nazariy nuqtai nazardan, aholi salomatligini tiklash va mustahkamlash bilan bog'liq iqtisodiy munosabatlar tizimi ishchi kuchi va umuman ijtimoiy tizimning normal takror ishlab chiqarish shartidir.

Qayd etilishicha, aholi salomatligini saqlash uni ta'minlash xarajatlarini doimiy ravishda oshirishni talab qiladi. Shu bilan birga, ko'pincha boshlang'ich xarajatlar keyingi moliyalashtirishning doimiy o'sishiga, masalan, eng yangi tibbiy texnologiyalarni ishlab chiqishga bo'lgan ehtiyojga olib keladi, sog'liqni saqlashga investitsiyalarning daromadliligi esa jamiyat tomonidan ma'lum bir vaqtdan keyingina olinadi.

Shuni ham hisobga olish kerakki, aholining sog'lig'i darajasi xarajatlarning o'sishiga mutanosib ravishda oshmaydi. 1967-yilda amerikalik iqtisodchi V.Baumol tomonidan ishlab chiqilgan modelga asoslanib, ko'plab tadqiqotchilar sog'liqni saqlashga umumiy xarajatlarning yuqori darajasi aholi salomatligini sezilarli darajada yaxshilash kafolati emasligini ta'kidlay boshladilar, chunki “faoliyatning bu turi

mehnatni tejavchi innovatsiyalarga mohiyatan to'sqinlik qiladi, chunki bu (tibbiy) xizmatlarning tabiati va sifati bevosita mehnat investitsiyasini talab qiladi.

Zamonaviy voqelikda sog'liqni saqlash xarajatlarini kamaytirish va aholi salomatligini yaxshilash uchun fuqarolarning sog'lig'ini himoya qilishning asosiy tamoyillarini buzmasdan qanday qilish mumkinligi haqida savol tug'iladi.

Erkin tadbirkorlik va narx belgilash, resurslarga egalik shakllarining xilma-xilligi va davlatning xo'jalik faoliyatiga cheklangan aralashuvi tamoyillariga asoslangan zamonaviy bozor iqtisodiyoti xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasida sifat jihatidan yangi munosabatlarni vujudga keltiradi. Talab va taklif o'rtasidagi muvofiqlikni saqlashga qaratilgan shartnomaviy munosabatlar birinchi o'ringa chiqadi. Shunday qilib, tibbiy xizmatlar bozori, bir tomondan, tibbiy xizmatlarga muhtoj bo'lganlar, ikkinchi tomondan, ushbu xizmatlarni taklif qiluvchi tibbiyot muassasalari va xususiy amaliyot shifokorlari almashinuvi uchun potentsial imkoniyat mavjud bo'lganda paydo bo'ladi.

Boshqacha qilib aytganda, tibbiy xizmatlar (sog'liqni saqlash xizmatlari) ishlab chiqaruvchilari va iste'molchilarining o'zaro takliflarini tanlash erkinligi sog'liqni saqlash xizmatlari bozori faoliyatining zaruriy shartidir.

Inson salomatligi genetika, turmush tarzi, atrof-muhit, sog'liqni saqlash, ovqatlanish, jismoniy mashqlar va ijtimoiy yordam kabi ko'plab omillarga bog'liq. Asosan, inson salomatligi bu nafaqat kasallik yoki kasallikning yo'qligi emas, balki to'liq jismoniy, ruhiy va ijtimoiy farovonlik holatidir.

Sog'liqni saqlash - kasallik, jarohatlar va boshqa sog'liq bilan bog'liq vaziyatlarni tashxislash, davolash va oldini olish orqali jismoniy va ruhiy salomatlikni saqlash va yaxshilashni anglatadi. Bu tibbiy, stomatologiya va ruhiy salomatlik xizmatlarini o'z ichiga olgan keng ko'lamlı xizmatlarni o'z ichiga oladi.

Sog'liqni saqlash xizmatlari turli mutaxassislar, jumladan shifokorlar, hamshiralar, stomatologlar, terapevtlar, farmatsevtlar va boshqa tibbiyot mutaxassislari tomonidan taqdim etiladi. Sog'liqni saqlash muassasalari mahalliy klinikalar va shifoxonalardan tortib milliy va xalqaro sog'liqni saqlash tashkilotlarigacha. Sifatli tibbiy xizmatdan foydalanish alohida shaxslar va butun jamiyatga taalluqli muhim masaladir. Ko'pgina mamlakatlarda shaxslar tibbiy xizmatlardan foydalanishda to'siqlarga duch kelishi mumkin, jumladan sug'urta qoplamasi yo'qligi, yuqori xarajatlar va tibbiy yordam ko'rsatuvchi provayderlarning cheklanganligi. Arzon va sifatli tibbiy xizmatlardan foydalanishni qo'llab-quvvatlovchi siyosat va dasturlar sog'liqni saqlashda tenglikni ta'minlash va barcha uchun sog'liqni saqlash natijalarini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega.

Tibbiy yordam tibbiy sharoitlarni, kasalliklarni va jarohatlarni davolash va boshqarishni anglatadi. U birlamchi tibbiy yordamdan tortib ixtisoslashtirilgan tibbiy

yordamgacha bo'lgan keng ko'lamli xizmatlarni o'z ichiga oladi va dori vositalari, protseduralar va jarrohlikdan foydalanishni o'z ichiga olishi mumkin.

Tibbiy yordam odatda tibbiyot sohasida maxsus ta'lim va tayyorgarlikdan o'tgan litsenziyaga ega tibbiy yordam ko'rsatuvchi provayder tomonidan taqdim etiladi. Bu shifokorlar, hamshiralar, shifokor yordamchilari va boshqa tibbiyot mutaxassislarini o'z ichiga olishi mumkin. Tibbiy yordam turli sharoitlarda, jumladan, shifoxonalar, klinikalar va tibbiy idoralarda ko'rsatilishi mumkin.

METODOLOGIYA

Tibbiy yordamning ba'zi keng tarqalgan turlari:

- Birlamchi tibbiy yordam: muammolarning oldini olish va erta aniqlash, davom etayotgan sog'liqni saqlash sharoitlarini boshqarishga qaratilgan umumiy tibbiy yordam.

- Ixtisoslashgan yordam: Muayyan sog'liq muammolari yoki tashvishlarini hal qilish uchun kardiolog, nevrolog yoki onkolog kabi mutaxassislar tomonidan ko'rsatiladigan tibbiy yordam.

- Shoshilinch tibbiy yordam: tez va shoshilinch tibbiy yordam, ko'pincha kasalxonaning tez yordam bo'limlarida yoki tez tibbiy yordam markazlarida ko'rsatiladi.

- Profilaktik yordam: kasallikning oldini olish va umumiy salomatlikni saqlash uchun mo'ljallangan xizmatlar, masalan, emlashlar, saraton skrininglari va sog'lomlashtirish imtihonlari.

- Reabilitatsiya yordami: bemorlarga jarohatlar yoki kasalliklardan keyin tiklanishiga yordam berish uchun mo'ljallangan tibbiy yordam, ko'pincha jismoniy va kasbiy terapiya.

Tibbiy yordamdan foydalanish sog'liqni saqlashning muhim jihati hisoblanadi, chunki u odamlarga o'z sog'lig'ini boshqarish va kerak bo'lganda davolanish imkonini beradi. Arzon va sifatli tibbiy xizmatdan foydalanishni qo'llab-quvvatlovchi siyosat va dasturlar sog'liqni saqlash sohasidagi tenglikni ta'minlash va barcha uchun sog'liqni saqlash natijalarini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega.

Tibbiy xizmat deganda bemorlarga tibbiy yordam ko'rsatish jarayoni tushuniladi. U kasalliklarga tashxis qo'yish va davolashdan tortib, profilaktika va sog'lomlashtirishga qadar keng ko'lamli tadbirlarni o'z ichiga oladi. Tibbiy xizmat turli xil sog'liqni saqlash mutaxassislari, shu jumladan shifokorlar, hamshiralar, shifokor yordamchilari va boshqa tibbiy amaliyotchilar tomonidan taqdim etilishi mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tibbiy xizmatlarga ba'zi misollar:

1. **Birlamchi yordam:** Bu muntazam tekshiruvlar, kichik kasalliklarni davolash va profilaktika yordami kabi asosiy tibbiy xizmatlarni o'z ichiga oladi.

2. Mutaxassis yordami: Bu kardiolog, nevrolog, psixiatr yoki onkolog kabi mutaxassislar tomonidan muayyan sog'liq sharoitlari yoki tashvishlarini hal qilish uchun ko'rsatiladigan tibbiy xizmatlarni o'z ichiga oladi.

3. **Diagnostika xizmatlari:** Bunga qon testlari yoki rentgen nurlari kabi tibbiy sharoitlarni tashxislash uchun ishlatiladigan tasvir va laboratoriya testlari kiradi.

4. **Favqulodda xizmatlar:** Bu yurak xuruji yoki katta baxtsiz hodisa kabi favqulodda vaziyatlarda ko'rsatiladigan tibbiy xizmatlardir.

5. **Jarrohlik xizmatlari:** Bu singan suyakni tuzatish yoki o'simtani olib tashlash kabi jarrohlik muolajalarni talab qiladigan tibbiy xizmatlarni o'z ichiga oladi.

6. **Reabilitatsiya xizmatlari:** Bu bemorlarga jismoniy terapiya va kasbiy terapiya kabi kasalliklar yoki jarohatlardan xalos bo'lishga yordam beradigan tibbiy xizmatlarni o'z ichiga oladi.

Tibbiy xizmatlar salomatlikni saqlash va yaxshilash, shuningdek, kasalliklar va tibbiy sharoitlarni davolash uchun juda muhimdir. Sifatli tibbiy xizmatlardan foydalanish barcha odamlar uchun salomatlik tengligini ta'minlash va sog'liqni saqlash natijalarini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Arzon va sifatli tibbiy xizmatlardan foydalanishni qo'llab-quvvatlovchi siyosat va dasturlar aholi salomatligi uchun muhim ahamiyatga ega.

Tibbiy xizmatlarning xarakterli belgilari orasida quyidagilarni ham nomlash kerak.

1. Tibbiy xizmatlar tomonidan qondiriladigan ehtiyojlarning umumiy tuzilishidagi ustuvorligi. Tibbiy xizmatlarga bo'lgan ehtiyoj bevosita sog'liq holati va inson hayoti bilan bog'liq. Inson salomatligi-bu kasbiy yutuqlar, biznesdagi muvaffaqiyatlar, tan olish va hokazolarning asosi, sharti bo'lgan birinchi ustuvor ehtiyoj.sog'lom bo'lish zarurati odamni sog'lomlashtirish yo'llarini izlashda faol bo'lishga majbur qiladi va tibbiy xizmatlarga talabni yaratadi. Ushbu xizmatlar bemorning sog'lig'ini himoya qilish va mustahkamlash uchun tibbiy yordamga bo'lgan ehtiyojini qondiradi. Ushbu belgi sog'liqni saqlash xodimlarining ijtimoiy javobgarligi uchun yuqori talablarni belgilaydi, chunki sifatsiz sog'liqni saqlash xizmatlarini olish tashqi ta'sirlarni hisobga olgan holda individual bemor uchun ham, jamiyat uchun ham o'ta og'ir oqibatlariga olib kelishi mumkin.

2. Tibbiy xizmatga bo'lgan ehtiyojning noaniqligi. Sog'liqni saqlash holati yomonlashganda u yoki bu tibbiy xizmat talabga ega bo'lganligi sababli va kompensatsiya bosqichida sog'liqni saqlash va mustahkamlashga bo'lgan ehtiyojning tez-tez kuzatilishini hisobga olgan holda, qoida tariqasida, iste'molchi qachon va qancha miqdorda tibbiy yordamga muhtojligini oldindan bila olmaydi.

3. Vaqt o'tishi bilan tibbiy xizmatning davomiyligi. Umuman olganda, turli xil tibbiy xizmatlar insonning butun hayotini qamrab oladi, shuning uchun ularni taqdim etishda turli xil profildagi va turli vaqtlarda tibbiyot mutaxassislari ishtirok

etadilar. Shuni ham yodda tutish kerakki, har bir holatda natijaning namoyon bo'lish vaqti, qo'shimcha tadqiqotlar zarurligi to'g'risida aniq tasavvur mavjud emas va xizmatni yakunlash va kutilayotgan sog'liqni saqlash yaxshilanishining boshlanishi o'rtasidagi vaqt oralig'i etarlicha katta bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, qoniqarli oraliq natijaga erishish uchun tibbiy sa'y-harakatlarni cheklash va kerak bo'lganda davolanishni qayta tiklash mumkin.

4. Sifatni baholashning individualligi, nomuvofiqligi va sub'ektivligi. Tibbiy xizmatlarning sifati deganda ularning empirik xususiyatga ega va belgilangan talablarga javob beradigan xususiyatlari va xususiyatlarining umumiyliigi tushuniladi. Ushbu belgi, birinchi navbatda, tibbiy xizmatning sifati bemorlarning taxminlarini uning Real iste'molidan idrok etish bilan muvofiqlashtirish natijasida shakllanganligi bilan bog'liq, shuning uchun xizmat sifatini baholash juda sub'ektivdir. Tibbiy xizmatning sub'ektiv tabiati ishlab chiqaruvchi va iste'molchining yuqori darajadagi shaxsiy aloqalari bilan namoyon bo'ladi. Tibbiy xodimlar va bemor o'rtasidagi shaxsiy aloqalar darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, xizmat ko'rsatish sifatini ta'minlashda barqarorlik shunchalik past bo'ladi. Tibbiy xizmatning sifati, birinchi navbatda, ularni kim (boshlang'ich yoki tajribali shifokor) va qanday sharoitlarda (kichik kasalxona yoki katta ko'p tarmoqli klinika) taqdim etishi bilan belgilanadi.

5. Tibbiy xizmatni iste'mol qilishda idrok etish qiyinligi va ishonch. Xizmat ko'rsatish sifatini baholash iste'molchining undan foyda olish istagini uni iste'mol qilishdan olingan idrok bilan muvofiqlashtirish natijasida shakllanadi. Bemor va uning oila a'zolarining sub'ektiv istagi davolanishning foydali ta'sirini haqiqiy idrok etish bilan qanchalik mos kelsa, tibbiy xizmatdan qoniqish darajasi shunchalik yuqori bo'ladi va aks holda umidsizlik va norozilik kuchayadi.

Shuni yodda tutish kerakki, zamonaviy tibbiyot yuqori ixtisoslashgan bilimlar sohasidir. Potentsial iste'molchilar zamonaviy tibbiy texnologiyalar haqida yuzaki tushunchaga ega bo'lib, odatda davolanishning natijasi va xavfsizligi bilan qiziqishadi. Shu sababli, iste'molchilar xizmatlardan foydalanishdan oldin ham, undan keyin ham ularning foydaliligini ob'ektiv baholash imkoniyatiga ega emaslar, buning natijasida ular ko'pincha tibbiy xodimlarning professional obro'siga to'liq ishonishga majbur bo'ladilar.

6. Tibbiy xizmatning murakkabligi. Sog'liqni saqlash xizmatlari ko'pincha murakkab tuzilishga ega, ya'ni bir necha o'nlab "oddiy" xizmatlarni o'z ichiga oladi va bir nechta toifadagi tibbiyot xodimlarining faoliyati natijasidir. Shu bilan birga, tibbiy xizmatlar nomoddiy va tovar tarkibiy qismlarini o'z ichiga olishi mumkin, masalan, tomir ichiga stentlar, yurak stimulyatori, ortopedik protezlarni o'rnatish, dori-darmonlarni qo'llash, plomba moddasi, tish tojlari va protezlar, organ transplantatsiyasi va boshqalar.

Tibbiy xizmatlar murakkab va tashkiliy tuzilishga ega. Ularning ba'zilari bemor murojaat qilgan tibbiyot muassasasi tomonidan emas, balki boshqa muassasalar tomonidan amalga oshirilishi mumkin, masalan, bakteriologik va boshqa tadqiqotlar, turli kasalliklarning murakkab diagnostikasi, hamshiralik yordami va boshqalar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi sog'liqni saqlash tizimini isloh qilish davlat dasturi to'g'risida" 1998-yil 10-noyabrdagi PF-2107-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sog'liqni saqlash tizimini yanada isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida" 2003-yil 26-fevraldagi PF-3214-sonli Farmoni
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sog'liqni saqlash tizimini isloh qilishni yanada chuqurlashtirish va uni rivojlantirish davlat dasturini amalga Oshirishning asosiy yo'nalishlari to'g'risida" 2007-yil 19-sentyabrdagi PF-3923-sonli Farmoni.
4. Borovskiy Ye. V. Stomatologiya. Amaliy mashg'ulotlar uchun o'quv qo'llanma. — M.: [Tibbiyot](#), 2017.- 528 bet.
5. Borovskiy Ye.V., Ivanov VS., Maksimovskiy Yu.M., Maksimovskaya L.N. Terapevtik stomatologiya, — Moskva: Tibbiyot, 2012. — 736 bet, 11,4 Mb.
6. Borovskiy Ye.V, Leontev V.K. Og'iz bo'shlig'i biologiyasi — Moskva, [Tibbiyot kitobi](#), N.Novgorod, tahririyat NGMA, 2011. - 304 bet. Monografiya.